

Ke změnám v důchodovém systému po tzv. velké důchodové reformě

Martin Holub

V čísle 4/2011 Fóra sociální politiky jsme se zabývali změnami v důchodovém systému, které přinesla tzv. malá důchodová reforma, nyní analyzujeme změny v důchodovém systému, které nastanou úplnou účinností zákona č. 426/2011Sb., o důchodovém spoření, který byl přijat na konci roku 2011.

Přijetím výše zmíněného zákona došlo s účinností od 1. 1. 2013 k zavedení systému důchodového spoření v rámci základního, tzv. prvního pilíře důchodového zabezpečení v České republice. V procesu kontinuálních úprav důchodového systému České republiky bude možné chápat zavedení plně fondově financované druhé části prvního pilíře důchodového zabezpečení, ze které budou vypláceny dávky příspěvkově definované, jako radikální změnu, neboť zásadně mění podstatu dosavadního systému důchodového zabezpečení. Participaci na tomto systému bude možné rozdělit na dvě fáze, na fázi spořicí a fázi výplacní.

Fáze spořicí

Ve zmiňovaném zákoně je důchodové spoření definováno jako „shromažďování a umístování prostředků účastníka důchodového spoření do důchodových fondů obhospodařovaných penzijními společnostmi a převod prostředků účastníka“. Smyslem důchodového spoření by mělo být shromažďování prostředků účastníka u penzijní společnosti a jejich další investování za účelem jejich zhodnocení tak, aby při dosažení nároku na starobní důchod z průběžně financované části prvního pilíře bylo možno získat odpovídající důchodové nároky i ze systému důchodového spoření.

Rozhodnutí o vstupu do systému důchodového spoření bude dobrovolné a bude ponecháno na zvážení každého občana, který splní podmínky účasti v systému důchodového spoření. Jakmile se však jednou do systému spoření rozhodne vstoupit, bude pro něj účast povinná. Účastnit se důchodového spoření bude umožněno všem osobám starším 18 let, které jsou účastny průběžně financované části prvního pilíře a kterým nebyl přiznán starobní důchod. Rozhodnutí o vstupu budou muset učinit do šesti měsíců od 1. 1. 2013 (pro občany staré 35 let a starší) či do konce roku, ve kterém dovrší 35 let. Podmínkou účasti je uzavření smlouvy s penzijní společností, která má licenci ČNB k provozování důchodového spoření. Účastníkovi bude umožněno mít pouze jednu smlouvu o důchodovém spoření s jednou penzijní společností v daný moment. Penzijní společnost nesmí uzavření smlouvy odmítnout či uzavřenou smlouvu později vypovědět. Účastník je oprávněn v průběhu důchodového spoření měnit libovolně penzijní společnost. Účast na důchodovém spoření zaniká ukončením spořicí fáze při přiznání důchodu ze základní průběžně financované části prvního pilíře nebo úmrtím účastníka. V případě úmrtí účastníka ve spořicí fázi se stávají jím naspořené prostředky předmě-

tem dědictví. Pokud je dědicem fyzická osoba mladší 18 let, bude její dědický podíl na naspořených prostředcích účastníka převeden jako jednorázové pojistné na pojistnou smlouvu o sirotčím důchodu, který jí bude vyplácen životní pojistovnou. Pokud bude dědic starší 18 let účasten důchodového spoření, bude jeho dědický podíl na naspořených prostředcích zemřelého převeden na jeho účet u jeho penzijní společnosti. Pokud zletilý dědic nebude účasten důchodového spoření, bude mu jeho dědický podíl vyplácen jednorázově v hotovosti.

Příspěvkování na důchodové spoření bude účastníkovi umožněno vyvázáním 3 % pojistného na důchodové zabezpečení, ke kterým bude muset přidat ještě další 2 % ze svého vyměřovacího základu. Jeho odvodová sazba na důchodové pojištění tak bude 30 % (účastník pouze základní průběžně financované části prvního pilíře má odvodovou sazbu 28 %), z čehož 25 % půjde na důchodové pojištění a 5 % na důchodové spoření. V případě, že účastník důchodového spoření nebude mít žádné příjmy podléhající pojistnému na důchodové pojištění, pak mu nebude umožněno odvádět žádné prostředky ani na jeho soukromé důchodové spoření. Účastník ani není oprávněn zvýšit či změnit výši odvodů (5 %) do systému důchodového spoření. Stejně jako pojistné bude i příspěvek na důchodové spoření za své zaměstnance odvádět zaměstnavatel.

Prostředky účastníka důchodového pojištění budou shromažďovány v důchodových fondech spravovaných penzijními společnostmi. Majetek v důchodovém fondu bude oddělen od majetku penzijní společnosti. Každá penzijní společnost bude muset ze zákona nabízet minimálně čtyři předem definované fondy, které se liší investiční politikou, tedy i výnosy a mírou rizika. Jedná se o následující fondy, seřazené dle míry rizikovitosti od nebezpečnějšího po nejrizikovější.

Důchodový fond státních dluhopisů - investuje převážně do českých státních dluhopisů a pokladničních poukázek. Minimálně 90 % hodnoty majetku fondu musí být investováno do dluhopisů a krátkodobých dluhopisů a maximálně 30 % hodnoty majetku do jiných než českých dluhopisů. Průměrná modifikovaná splatnost dluhopisů musí být nižší než 5 let.

Konzervativní důchodový fond - tento fond je uvažován jako fond výplacní, při skladbě portfolia je tedy kladen důraz na nízkou rizikovitost a vysokou likviditu. Prakticky se bude jednat o fond peněžního trhu, který může investovat do dluhopisů s maximální splatností 2 roky.

Vyvážený důchodový fond - tento fond může investovat navíc i do zahraničních akcií, s velmi vysokým ratingovým hodnocením. Investice do akcií mohou představovat maximálně 40 % hodnoty majetku fondu.

Dynamický důchodový fond - tento fond může investovat do akcií s vysokým ratingovým hodnocením a investice do akcií mohou představovat až 80 % hodnoty majetku fondu.

Každý účastník si bude moci zvolit vlastní investiční strategii - tedy jak budou jeho investované prostředky rozděleny v důchodových fondech. Může si zvolit jeden ze čtyř výše zmíněných fondů, nebo více důchodových fondů, kdy pak určí poměr, v jakém mají být jeho prostředky rozděleny mezi jednotlivé fondy. Další možností je zvolit investiční strategii životního cyklu, kterou jsou povinny penzijní společnosti nabízet. Při zvolení strategie životního cyklu se rozložení prostředků účastníka v jednotlivých důchodových fondech mění v závislosti na věku účastníka podle předem stanoveného plánu. Jako pojistku proti nepříznivému vývoji na kapitálovém trhu jsou penzijní společnosti povinny ze zákona zabezpečit, aby prostředky účastníků (s výjimkou prostředků účastníka umístěných v důchodovém fondu státních dluhopisů) byly:

- a) 10 let před dosažením důchodového věku umístěny v konzervativním důchodovém fondu nebo ve vyváženém důchodovém fondu,
- b) 9 let před dosažením důchodového věku umístěny v konzervativním důchodovém fondu nebo ve vyváženém důchodovém fondu, přičemž nejméně 20 % hodnoty prostředků účastníka musí být uloženo v konzervativním důchodovém fondu,
- c) 8 let před dosažením důchodového věku umístěny v konzervativním důchodovém fondu nebo ve vyváženém důchodovém fondu, přičemž nejméně 40 % hodnoty prostředků účastníka musí být uloženo v konzervativním důchodovém fondu,
- d) 7 let před dosažením důchodového věku umístěny v konzervativním důchodovém fondu nebo ve vyváženém důchodovém fondu, přičemž nejméně 60 % hodnoty prostředků účastníka musí být uloženo v konzervativním důchodovém fondu.
- e) 6 let před dosažením důchodového věku umístěny v konzervativním důchodovém fondu nebo ve vyváženém důchodovém fondu, přičemž nejméně 80 % hodnoty prostředků účastníka musí být uloženo v konzervativním důchodovém fondu,

f) 5 let před dosažením důchodového věku umístěny pouze v konzervativním důchodovém fondu.

Každý účastník však může tuto „zabezpečovací“ strategii písemně odmítnout a zvolit si vlastní investiční plán.

Úhrady za služby penzijních společností při správě portfolia klientů jsou též ošetřeny ve zmiňovaném zákoně. Za správu prostředků v důchodových fondech bude náležet penzijním společnostem úplata za správu aktiv a úplata za zhodnocování majetku. Vedle těchto úplat jsou pak v zákoně ještě vyjmenovány další jednorázové poplatky v předem jasně stanovených případech, např. převodu prostředků účastníka k jiné penzijní společnosti.

Jako ochrana investovaných prostředků pro účely zabezpečení na stáří je úplata za správu aktiv zákonem omezena maximální výší, jejíž úroveň je závislá na typu důchodového fondu následovně:

0,3 % z objemu aktiv v důchodovém fondu státních dluhopisů,

0,4 % z objemu aktiv v konzervativním důchodovém fondu,

0,5 % z objemu aktiv ve vyváženém důchodovém fondu,

0,6 % z objemu aktiv dynamického důchodového fondu.

Smyslem zavedení úplaty za zhodnocení majetku je motivace penzijní společnosti k maximalizování výnosů investic daného fondu. Úplata za zhodnocení majetku bude náležet penzijní společnosti pouze u konzervativního důchodového fondu, vyváženého důchodového fondu a dynamického důchodového fondu. Mechanismus stanovení úplaty za zhodnocení je z důvodu zamezení snahy penzijních společností o jeho zneužívání poměrně složitý, zjednodušeně řečeno se bude jednat o maximálně 10 % z výnosu fondu (respektive rozdílu mezi průměrnou hodnotou podílového fondu v aktuálním roce a nejlepší průměrnou hodnotou podílového fondu dosaženou v letech předcházejících příslušnému období od vzniku důchodového fondu).

Fáze výplatní

Jakmile skončí spořicí fáze účasti na důchodovém spoření přiznáním starobního důchodu účastníkovi, jeho účast na důchodovém spoření zaniká a dochází k tzv. výplatní fázi, kdy účastník může čerpat důchodové dávky ze svých naspořených prostředků.

Zákon stanoví, že vypořádání nároků na dávky z důchodového spoření v případě přiznání starobního důchodu účastníkovi je možné pouze uzavřením pojistné smlouvy o pojištění důchodu - tzv. nákupem důchodu u životní pojišťovny, která je podle zákona o pojišťovnictví oprávněna provozovat na území České republiky životní pojištění podle pojistného odvětví zahrnujícího pojištění týkající se délky lidského života, které je upraveno právními předpisy z oblasti sociálního pojištění. Každá životní pojišťovna má povinnost uveřejňovat podmínky a pravidla pro výpočet důchodu na internetu. Účastník si pak může životní pojišťovnu vybrat na základě jejich nabídek dle svého výběru.

Tyto podmínky jsou nutnou součástí pojistné smlouvy a výše důchodu pak bude také záviset na výběru životní pojišťovny účastníkem. Naspořené prostředky z důchodového spoření budou využity k jednorázové úhradě pojistného na pojištění důchodu.

Zákon stanovuje životním pojišťovným povinnost nabízet následující čtyři druhy důchodů:

a) **doživotní starobní důchod,**

b) **doživotní starobní důchod se sjednanou výplatou pozůstalostního důchodu po dobu 3 let,**

c) **starobní důchod na dobu 20 let,**

d) **síročí důchod na dobu 5 let.**

Z prvních tří druhů důchodu si může účastník vybrat jeden druh důchodu, který bude nejlépe odpovídat jeho preferencím (zdravotnímu stavu, životním hodnotám, averzi k riziku apod.), čtvrtý druh důchodu je specifický a náleží pouze nezletilým dědicům při úmrtí účastníka, jehož nevyčerpaná důchodová dávka (kapitálová hodnota pojištění) či naspořené prostředky se stávají předmětem dědictví.

Nárok na doživotní starobní důchod má pouze účastník. Tato dávka je vyplácena po dobu ode dne zahájení výplaty důchodu pojišťovnou až do úmrtí účastníka, bez ohledu na to, kdy smrt nastane. Při výplatě tohoto druhu důchodu nevznikají pozůstalým žádné dědické nároky.

Nárok na doživotní starobní důchod se sjednanou výplatou pozůstalostního důchodu po dobu 3 let má účastník po dobu ode dne zahájení výplaty důchodu pojišťovnou až do úmrtí účastníka. Dále má nárok na tuto dávku po dobu 3 let ode dne úmrtí účastníka osoba určená v pojistné smlouvě o pojištění důchodu. Takto lze určit pouze jednu osobu, kterou je však účastník oprávněn měnit. Pozůstalostní důchod bude vyplácen ve stejné výši, v níž byl vyplácen účastníkovi starobní důchod. Při výplatě tohoto druhu důchodu nevznikají pozůstalým žádné dědické nároky.

Nárok na starobní důchod po dobu 20 let má pouze účastník, a to po dobu 20 let ode dne zahájení výplaty důchodu. V případě úmrtí účastníka přede dnem ukončení výplaty tohoto důchodu se kapitálová hodnota pojištění stává předmětem dědictví.

Všechny výše zmíněné druhy důchodů jsou vypláceny v pravidelných měsíčních peněžitých splátkách (v případě, že by roční výše součtu měsíčních dávek byla nižší než 1000 Kč, pak bude důchod vyplacen jednorázově) doživotně nebo po stanovenou dobu, a to v dohodnutém termínu. Všechny měsíčně vyplácené důchody se budou každoročně zvyšovat (způsobem a za podmínek stanovených prováděcím právním předpisem - vyhláškou MPSV), a to vždy k 1. dubnu kalendářního roku.

Jelikož je důchodové spoření významně svázáno se základním systémem průběžně financovaného důchodového pojištění (účast v systému důchodového spoření je umožněna pouze za předpokladu účasti na základním systému, příspěvky na důchodové spoření ve výši 5 % vyměřovacího základu účastníka budou z větší část, tj. 3 %,

tvoreny vyvázáním pojistného na důchodové pojištění ze základního systému, ukončení spořicí fáze je vázáno na přiznání důchodu ze základní části apod.), bude mít účast na důchodovém pojištění vliv i na výši starobního důchodu ze systému základního důchodového pojištění.

S ohledem na nižší příspěvkovou sazbu do systému základního důchodového pojištění bude pro účastníky důchodového spoření změněna formule výpočtu starobního důchodu ze základního systému následovně: za každý rok, po který trvala účast na důchodovém spoření, bude pojištěnci náležet pouze 1,2 % výpočtového základu oproti 1,5 % za doby, kdy trvala pouze účast v základním systému. Navrhované opatření je konstruováno pojistněmatematicky neutrálně tak, aby nedocházelo v základním systému ke zvýhodnění žádné skupiny pojištěnců v závislosti na případné účasti či neúčasti v systému důchodového spoření. Toto opatření se týká pouze dob výdělečné činnosti, nebude tak mít vliv na solidární prvky důchodového systému, jako jsou např. náhradní doby pojištění.

Závěr

Jak je patrné z výše uvedeného, schválený zákon o důchodovém spoření přináší do systému důchodového zabezpečení v České republice zásadní změny. Jako nejvýznamnější může být chápán pokus o posílení vlastní zodpovědnosti zabezpečení ve stáří jednotlivých účastníků základního důchodového pojištění umožněním vyvázání části jejich pojistného na důchodové pojištění (doplňně o dodatečný příspěvek ve výši 2 %) ve prospěch jejich individuálního spoření v důchodových fondech penzijních společností. Jelikož však takovéto rozhodnutí bude představovat nevratný krok, je potřeba ho důkladně zvážit s ohledem na vlastní schopnosti, znalosti a osobní preference pojištěnců. Samotná účast v systému důchodového spoření předpokládá aktivní jednání participantů, kteří mohou v průběhu spořicí fáze vybírat mezi vhodnými investičními strategiemi a ve fázi výplaty se pak rozhodovat o druhu důchodu, který si od životní pojišťovny nakoupí. Je tedy zřejmé, že rozhodnutí o účasti či neúčasti v systému důchodového spoření bude vyžadovat dostatečné množství kvalitních a srozumitelných informací o provedených změnách, které zákon o důchodovém spoření přináší. Aby byl zajištěn předpokládaný efekt této fáze důchodové reformy, měla by být ve druhé polovině roku 2012 Ministerstvem práce a sociálních věcí uskutečněna mediální kampaň, která by všechny kroky spojené se vstupem do systému důchodového spoření vysvětlila široké veřejnosti.

Literatura:

Zákon č. 426/2011 Sb., o důchodovém spoření
Zákon č. 428/2011 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o důchodovém spoření a zákona o doplňkovém penzijním spoření

Autor působí ve VÚPSV, v. v. i.